

Πάνω από διακόσια χρόνια μετά τον μαρτυρικό θάνατό του, ο Ρήγας παραμένει αξεπέραστος οραματιστής, ο άνθρωπος που εισηγήθηκε τη μοναδική ριζική λύση που ταιριάζει στα Βαλκάνια και τη Μικρά Ασία: Τη δημιουργία μιας μεγάλης δημοκρατίας χωρίς εσωτερικά σύνορα, που διαρκώς μεταβάλλονται και συνεχώς πυροδοτούν εκρήξεις στην «μπαρουταποθήκη της Ευρώπης».

Γεννήθηκε το 1757, στο Βελεστίνο της Μαγνησίας, όπου οι αρχαίες Φερές. Φοίτησε στο σχολείο της Ζαγοράς, στο Πήλιο, αλλά νεαρός ακόμα σκότωσε έναν Τούρκο κι αναγκάστηκε να φύγει από την περιοχή. Κρύφτηκε στον Όλυμπο κι, αργότερα, στο Άγιο Όρος. Τα ίχνη του ξαναβρίσκονται στην Κωνσταντινούπολη. Έγινε γραμματέας του Αλεξάνδρου Υψηλάντη, παππού του μετέπειτα αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας, και του Νικολάου Μαυρογένη, παππού της ηρωίδας Μαντώς. Το 1786 βρέθηκε στο Βουκουρέστι, αγαπημένο μέλος της συντροφιάς των λογοτεχνών αλλά και φλογερός πατριώτης.

Η γαλλική επανάσταση του 1789 τον συνεπήρε. Ονειρεύτηκε μια απέραντη ελεύθερη πατρίδα, όπου θα ζούσαν ισότιμα οι κάτοικοι της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας. Μια επανάσταση που θα έδιωχνε τον σουλτάνο και θα έφερνε τη δημοκρατία στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Εκείνα τα χρόνια, η Βιέννη ήταν το κέντρο της Ευρώπης, το κέντρο των γραμμάτων, της τέχνης αλλά και των επαναστατών και των μυστικών τεκτονικών οργανώσεων. Με μια ελληνική παροικία γεμάτη ζωή. Ο Ρήγας έφτασε εκεί τον Αύγουστο του 1796. Κάτω από τη μύτη της πανίσχυρης και τρομερής αυστριακής μυστικής αστυνομίας, τύπωσε τη Δημοκρατική προκήρυξη και τη Χάρτα του. Οι ένθερμοι οπαδοί του πλήθαιναν, απλώνονταν από το Βουκουρέστι ως την Πέστη κι από τη Βιέννη ως την Τεργέστη. Στον χρόνο επάνω, στα 1797, τύπωσε το σύνταγμά του με τον Θούριο που έγινε ανάρπαστος.

Το άτυπο κίνημά του μεγάλωνε, νέοι άνθρωποι πύκνωναν τις τάξεις των οπαδών του. Η μήση στις ιδέες του γινόταν με όρκο σιωπής. Ούτε η αυστριακή αστυνομία ούτε άλλος κανείς αργότερα βρήκε ίχνη οργάνωσης. Και η αστυνομία χρησιμοποίησε κάθε μέσον, έχοντας εντολή από την κυβέρνηση. Το καλοκαίρι του 1797, οι Γάλλοι πήραν τα Επτάνησα κι ο πυρετός ανέβηκε. Ο Ρήγας ετοιμάστηκε να κατέβει στην Ελλάδα.

Εστειλε τρία κιβώτια με επαναστατικό υλικό στο κατάστημα του Αντώνη Νιώτη, στην

Τεργέστη, κι έγραψε στον σύντροφό του, Αντώνη Κορωνιό, να πάει να τα παραλάβει. Ο ίδιος κατευθύνθηκε στην Τεργέστη, με σκοπό να περάσει στην Ελλάδα. Ένα πλοίο θα τον περίμενε. Όμως, ο Αντώνης Κορωνιός έλειπε στη Δαλματία για δουλειές. Το γράμμα του Ρήγα έπεσε στα χέρια του συνetaίρου του, Δημήτρη Οικονόμου, που πήγε στις αρχές της Τεργέστης και κατέδωσε τα πάντα.

Η αστυνομία έδρασε κεραυνοβόλα: Ο Κορωνιός συνελήφθη στη Δαλματία. Άλλοι στη Βιέννη, στην Πέστη και στην Τεργέστη. Στις 19 Δεκεμβρίου του 1797, ο Ρήγας έφτασε ανυποψίαστος στην Τεργέστη συντροφιά με τον Χριστόφορο Περραιβό. Συνελήφθησαν και οι δυο. Ο Περραιβός γλίτωσε, επειδή είχε γαλλικό διαβατήριο.

Τρομερά βασανιστήρια περίμεναν τους πατριώτες, που ετοιμάζαν επανάσταση κατά της Τουρκίας. Μη αντέχοντας, ο Ρήγας προσπάθησε ν' αυτοκτονήσει στις 30 του ίδιου μήνα. Απέτυχε. Οι ανακρίσεις και τα βασανιστήρια δεν έβγαλαν πουθενά. Όσοι δεν ήταν υπήκοοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, εξορίστηκαν. Όσοι ήταν, αποφασίστηκε να εκδοθούν στους Τούρκους.

Στις 10 Μαΐου του 1798, οι Αυστριακοί παρέδωσαν στον πασά του Βελιγραδίου τον Ρήγα και επτά συντρόφους του. Ακολούθησαν σαράντα μέρες φυλακής και μαρτυρίου με νέες ανακρίσεις και νέα βασανιστήρια. Στις 27 Ιουνίου του 1798, οι Τούρκοι τους στραγγάλισαν και πέταξαν τα κουφάρια τους στον Δούναβη. Ο Ρήγας ήταν τότε 41 χρόνων.

Παντού, οι λαοί είναι ειρηνικοί κι επιθυμούν ειρηνική συμβίωση. Με την προϋπόθεση ότι κανένας δε θα θελήσει να καθίσει στο σβέρκο τους. Στα Βαλκάνια, πόσοι μπορούν να είναι σίγουροι γι' αυτό; Παρ' όλα αυτά, κανένας δε προβλέπει πόλεμο της Κροατίας με την Ελλάδα ή της Αλβανίας με τη Ρουμανία. Θα τον θεωρούσαν τρελό, για τον απλό λόγο ότι οι υποψήφιοι εμπόλεμοι δε διαθέτουν κοινά σύνορα. Εξίσου παλαβός θα περνιόταν κάποιος αν, το 1951, προέβλεπε ότι θα ερχόταν εποχή, κατά την οποία ένας Γάλλος θα έμπαινε στο αυτοκίνητό του και θα πεταγόταν ως τη γειτονική Γερμανία να αγοράσει γνήσια μπίρα χωρίς να περάσει από «εθνικές» συντοριακές και τελωνειακές διατυπώσεις.

Χιλιετίες ιστορίας του πολιτισμού έχουν αποδείξει ότι οι άνθρωποι κυρίως για τον «ζωτικό

τους χώρο» αλληλοσκοτώνονται: Από τις κτηματικές διαφορές ως τις παγκόσμιες συρράξεις, η χάραξη των συνόρων καθοδηγεί το δάχτυλο στη σκανδάλη. Η κατάργησή τους είναι το μοναδικό εχέγγυο για την παγίωση της ειρήνης.

Ο Ρήγας Φεραίος ήταν εκείνος που πρώτος οραματίστηκε την Ανατολική Πολιτεία: Τα Βαλκάνια και τη Μ. Ασία άξονες μιας απέραντης κρατικής οντότητας με ισότιμους πολίτες ανεξάρτητα από εθνικότητα, χρώμα και θρησκεία.

Στο σύνταγμα που εκπόνησε με το όνομα «Νέα Πολιτική Διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικρασίας, των Μεσογείων νήσων και της Βλαχομπογδανίας», καθιέρωνε την ανεξιθρησκία, εγκαθιστούσε το δημοκρατικό πολίτευμα με δικλίδες ασφαλείας που προλάβαιναν την αυθαιρεσία της εξουσίας, προέβλεπε την Παιδεία για όλους και έθετε ως προϋπόθεση την αλληλεγγύη των εθνοτήτων που θα ζούσαν στα όρια του μελλοντικού κράτους.

Στην επωδό του Θούριου, ονομάζονται ένας προς έναν οι λαοί, που καλούνταν να επαναστατήσουν, ενώ δεν προσδιορίζεται η εθνικότητα των τυράννων. Η επανάσταση θα έπαιρνε έτσι τη μορφή απελευθερωτικού αγώνα εναντίον των φορέων της δυναστικής εξουσίας, όποιος κι αν είναι:

«Βούλγαροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,

Αράπηδες και άσπροι με μια κοινή ορμή

για την ελευθερία να ζώσουμε σπαθί

να σφάξουμε τους λύκους που τον ζυγό βαστούν

και Χριστιανούς και Τούρκους σκληρά τους τυραννούν...».

Κι ακόμα:

«Βούλγαροι κι Αρβανίτες και Σέρβοι και Ρωμιοί

Νησιώτες κι Ηπειρώτες με μια κοινή ορμή

για την ελευθερία να ζώσουμε σπαθί...».

Ο Ρήγας όμως βρισκόταν πάνω από διακόσια χρόνια μπροστά από την εποχή του. Ο Τίτο μισόν αιώνα: Δεν είχε πρόβλημα να κατασκευάσει «έθνος Μακεδόνων» στη Νότια Σερβία και «έθνος μουσουλμάνων» στη Βοσνία ούτε ν' ανοίξει τις πόρτες του Κοσσυφοπεδίου στους Αλβανούς, καθώς ονειρευόταν μιαν απέραντη βαλκανική ομοσπονδία, όπου δυο τρεις εθνότητες παραπάνω ή παρακάτω δε θα έπαιζαν κανένα ρόλο. Η στρέβλωση του σκοπού κι η λογική του εξαναγκασμού έφεραν την καταστροφή και μετέτρεψαν τα κατασκευάσματα σε βραδυφλεγείς βόμβες.

Δέκα χρόνια μετά τη δολοφονία του Ρήγα, μια νέα πιο περιορισμένη ομοσπονδία μπήκε στα σκαριά (1808). Ήταν αυτή που οραματίστηκαν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Αρβανίτης Αλή Φαρμάκης: Το Ελληνοαλβανικό Βασίλειο της Πελοποννήσου, που θα στηνόταν με γαλλική βοήθεια. Το σχέδιο προέβλεπε 24μελή κυβέρνηση από δώδεκα Έλληνες και δώδεκα Τούρκους και προχωρούσε ακόμα και σε λεπτομέρειες, όπως η σημαία του νέου κράτους: Θα είχε εμβλήματα την ημισέληνο και τον σταυρό. Η κατάληψη των Επτανήσων από τους

Άγγλους ματαίωσε την υλοποίηση του εγχειρήματος.

Ακολούθησαν οι ελληνοσερβικές απόπειρες του Καραγκεόργκι και της Φιλικής Εταιρείας, που οδήγησαν στην απελευθέρωση Σέρβων και Ελλήνων, σε χωριστά όμως κράτη. Αρχικά οι δυο λαοί ανέλαβαν να διαφυλάξουν τα κοινά τους σύνορα ως «κόρην οφθαλμού». Η συνθήκη της 19ης Μαΐου του 1913 εξέφραζε τη θέληση των δυο λαών:

Οι δυο χώρες εγγυούνται τις εδαφικές τους κτήσεις, συμφωνούσαν να βοηθήσει η μια την άλλη σε περίπτωση επίθεσης τρίτου κράτους, και αποφάσιζαν να έχουν κοινά σύνορα και να μην επιτρέψουν να παρεμβάλλεται ανάμεσά τους άλλο κράτος.

Η Ιστορία διδάσκει ότι το απαραβίαστο των συνόρων ισχύει μέχρις ότου κάποιος τα παραβιάσει. Το δόγμα αυτό ταιριάζει στα Βαλκάνια, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού. Ο κυριότερος από τους όρους που δέχτηκε ο Γεώργιος Α' για να πάρει το στέμμα του «Βασιλείου της Ελλάδος», στα 1863, ήταν ο «σεβασμός των συνόρων με την Τουρκία». Τότε, τα «σεβαστά» σύνορα έφταναν ως τη Ρούμελη. Όταν ο Γεώργιος δολοφονήθηκε, η Ελλάδα περιλάμβανε στα επίσης «σεβαστά» της σύνορα Επτάνησα, Νότια και Βόρεια Ήπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία, Κρήτη και σχεδόν όλο το Αιγαίο.

Άλλωστε, ειδικά στα Βαλκάνια, η χάραξη των συνόρων είναι συνήθως το αποτέλεσμα παζαριού της Γερμανίας με τις λοιπές δυνάμεις. Ούτε οι εθνικές οντότητες έχουν παρθεί ως βάση ούτε η φυσική διαμόρφωση του εδάφους, ούτε η σύνθεση των λαών ούτε καν οι εθνικές συνειδήσεις. Η Αλβανία, για παράδειγμα, θα μπορούσε να ήταν διπλάσια σε έκταση προς τα ανατολικά ή μισή από όση είναι σήμερα στον άξονά της από Β προς Ν ή και να μην υπήρχε καθόλου. Ή να βρισκόταν κάπου αλλού, όπως κάποια στιγμή επιχειρήθηκε.

Παρ' όλ' αυτά, το παζλ των λαών της περιοχής καμιά αντίρρηση δε θα είχε να συνυπάρξει ειρηνικά, αν ο φόβος νέων μελλοντικών «ασκήσεων επί χάρτου» δεν καλλιεργούσε τη μόνιμη καχυποψία του ενός για τον αυριανό ρόλο του άλλου. Οι Σκοπιανοί φοβούνταν τους Βουλγάρους ότι θα ήθελαν να τους καταπιούν. Οι Σέρβοι κατάγγελλαν τους Αλβανούς ότι ορέγονται το Κοσσυφοπέδιο που ήδη εξελίχθηκε σε νέα εθνική οντότητα. Οι Βούλγαροι υποπτεύονταν τους Σέρβους ότι γλυκοκοιτάζουν την περιοχή του Πιρίν. Οι Αλβανοί ότι θα

έρθει στιγμή που οι Μαυροβούνιοι θα ξαναθελήσουν τη Σκόδρα. Οι Ρουμάνοι ότι οι Βούλγαροι θα ξαναμπούν στις νότιες πεδιάδες των εκβολών του Δούναβη. Και οι Έλληνες είναι περίπου βέβαιοι ότι οι Σκοπιανοί θα χρησιμοποιηθούν ως μοχλός για μια μελλοντική απόπειρα αφαίρεσης της Μακεδονίας.

Ο εθνικισμός καλλιεργείται πάνω σε στερεές βάσεις, καθώς είναι σχεδόν αδύνατο να μετρηθεί πόσες φορές, τα τελευταία 180 χρόνια, επανασχεδιάστηκε ο πολιτικός χάρτης των Βαλκανίων. Και σχεδόν αδύνατο να προβλεφθεί, πόσες θα επιχειρηθεί να επανασχεδιαστεί στο μέλλον.

Όμως, η ίδια η Ιστορία διδάσκει, με ποιον τρόπο μπορεί να ξεπεραστεί αυτό το ενδεχόμενο: Οι κραταιές ΗΠΑ ξεπήδησαν μέσα από τις στάχτες που άφησε πίσω του ο εμφύλιος Βορείων και Νοτίων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναδύθηκε μέσα από τα αιματοβαμμένα χαλάσματα του Β' Παγκόσμιου πολέμου. Το δράμα της Γιουγκοσλαβίας θα είχε ιστορικό νόημα μόνον αν μέσα από τους αχνιστούς ακόμα τάφους γεννηθεί ένα νομικό καθεστώς κατάργησης των εσωτερικών συνόρων στα Βαλκάνια, είτε αγορά το πουν είτε συνομοσπονδία είτε αλλιώς.

Η πρόκληση είναι μεγάλη κι οπωσδήποτε όχι εύκολη. Οραματιστές χρειάζονται, να απαντήσουν. Και η Ελλάδα προς την κατεύθυνση αυτή διαθέτει το απόλυτο όπλο: Είναι μέλος της ενωμένης Ευρώπης. Μπορεί να γίνει για τα Βαλκάνια ό,τι η Βρετανία για την κοινοπολιτεία, η Γαλλία για τις υπερπόντιες κτήσεις, η Γερμανία για τους Ανατολικογερμανούς: Η πύλη που οδηγεί στον δρόμο της ευημερίας και της προόδου. Ακόμα και για την Τουρκία.

Έτσι, 200 χρόνια μετά τον Ρήγα, η πιο όμορφη γη της Ευρώπης, η γη που διάλεξαν να κατοικήσουν οι θεοί, από παράδεισος της φύσης, θα πάψει κάθε λίγο και λιγάκι να μετατρέπεται σε κόλαση των ανθρώπων.

(Έθνος, 26.6.1998) (τελευταία επεξεργασία, 26.2.2009)